

індивідуальний розвиток критичності, здатності до аналізу, свідомого підходу до сприймання і оцінки інформації, що людина отримує в процесі комунікації. Важливим аспектом є також розвиток серйозності і відповідальності за достовірність і моральність інформації, яку транслює кожна конкретна людина.

Список використаних джерел

1. Берн Э. Игры, в которые играют люди. – Екатеринбург: Литур, 1999.
2. Дубровский Д.И. Обман: философско-психологический анализ. – М.: Канон-плюс, 2010.
3. Гроф С., Хэлифакс Дж. Человек перед лицом смерти. – М.: Изд-во Трансперсонального института, 1996.
4. Знаков В.В. Психология понимания правды. – СПб., 1999.
5. Кан Ф. Опыт возможной философии лжи. – М.: Академия, 1989.
6. Маслоу А. Мотивация и личность. – СПб.: Питер, 2003.
7. Фрай О. Ложь. – СПб.: Прайм-Еврознак, 2006.
8. Холодный Ю.И. Полиграфы (“детекторы лжи”) и безопасность. Справочная информация и рекомендации. – Выпуск 1. – М.: “Мир безопасности”, 1998.
9. Хоффер Э. Истинноверующий. – Мн.: ЕГУ, 2001.
10. Щербатых Ю. Искусство обмана. – М.: Эксмо-Пресс, 2002.
11. Экман П. Психология лжи. – СПб.: Питер, 2007.
12. Юнацкевич П.И., Кулагин В.А. Психология обмана. – СПб: Фолио-Плюс, 2007.

The article highlights the phenomenon of information distortion in the platform of interaction. The main approaches to the definition of disinformation, analyzes the current views of nature and deceptive data translation factors, including a focus on the moral aspects of transfer of false information by the communicator.

Keywords: information distortion, deceit, lies and disinformation, deception to good, moral fraud.

Отримано: 14.02.2010

Аксіологічний вимір ставлення молоді до права

У статті подано психолого-теоретичний аналіз взаємозв'язку ставлення молоді до права та особливостей ціннісних орієнтацій особистості. Розкрито сутність ставлення до права як оцінного компонента правосвідомості, його форми. Наведено та проаналізовано результати емпіричного дослідження взаємозв'язку основних цінностей особистості та особливостей її ставлення до права та правових явищ.

Ключові слова: правова соціалізація, правосвідомість, ставлення до права, цінність, ціннісні орієнтації особистості.

В статті представлено психолого-теоретичний аналіз взаємозв'язку стосунку молоді до права та особливостей ціннісних орієнтацій особистості. Розкрито сутність стосунку до права як оцінного компонента правосвідомості, його форми. Наведено та проаналізовано результати емпіричного дослідження взаємозв'язку основних цінностей особистості та особливостей її ставлення до права та правових явищ.

Ключевые слова: правовая социализация, правосознание, отношение к праву, ценность, ценностные ориентации личности.

Постановка проблеми. Однією з найактуальніших проблем сучасної психологічної науки є гармонійний розвиток особистості. Вирішення цієї проблеми передбачає розв'язання задачі успішної взаємодії людини й суспільства, що, в свою чергу, залежатиме від ефективності процесу соціалізації. Соціалізація – процес багатогранний, охоплює всі сфери життєдіяльності особистості, зокрема й правову. Правова соціалізація була об'єктом психологічного дослідження й раніше. Основною проблематикою виступали дефекти, що виникали в ході правової соціалізації, та їх наслідки, вироблення методів ресоціалізації тощо. На сучасному етапі розвитку психологічної науки вчені все більше звертають увагу на попередження негативних наслідків соціалізації. Така постановка проблеми вимагає вивчення соціально-психологічних чинників, що її супроводжують, зокрема особливостей ціннісно-нормативної системи особистості.

В цьому аспекті особливий інтерес для дослідників представляє молодь. Старший підлітковий та юнацький вік цікавий з погляду формування системи ціннісних орієнтацій особистості: починає окреслюватися стійке коло інтересів, зростає зацікавленість світоглядними питаннями, відбувається переключення інтересів з

приватного на загальне. Саме ця вікова категорія проходить процес інтенсивного формування правових уявлень, цінностей, виробляє ставлення до правових явищ тощо. Водночас у цей віковий період відбувається розширення життєвого простору, зростання особистісної активності, що часто супроводжується правовою регламентацією. На шляху даного процесу, як вказує Н. Абдюкова, постає декілька актуальних проблем, зокрема декларованість більшості правових норм; недостатня ефективність і якість роботи правоохоронних органів; низький правовий захист інтересів особистості та ін. [1, с. 6-7]. На цьому тлі дослідники відмічають поширення серед молоді правового нігілізму. Усе вищезазначене обумовлює актуальність вивчення особливостей правової соціалізації молоді.

Проблема правової соціалізації, зокрема формування правосвідомості як основного її завдання, активно розробляється як у межах юридичної (В. Бедь [2], В. Васильєв [5], О. Белобородов [4], О. Голинчик [7], О. Гулевич [7], Г. Єфремова [14], А. Ратінов [14] та ін.), так і соціальної психології (Н. Абдюкова [1], І. Дідук [8], Л. Овдієнко [11], В. Циба [16] та ін.). Однією зі складових правосвідомості є ставлення до права. Більшість дослідників правосвідомості (В. Бедь [2], О. Голинчик [7], О. Гулевич [7], М. Єнікеев [9], Г. Єфремова [14], Л. Овдієнко [11], І. Омельчук [12], А. Ратінов [14], В. Щегорцев [17]) виокремлюють такі її структурні елементи: когнітивний, емоційний та поведінковий. Ставлення суб'єкта до правових явищ як до цінності характеризує оцінний аспект правової свідомості і виступає однією з основних характеристик її змісту та рівня розвиненості. "Профільтровані" через особистий досвід й правову практику суб'єкта явища правового поля завжди співвідносяться з потребами, інтересами, цілями діяльності, викликають по відношенню до себе певні ставлення і, будучи значимими для особистості, набувають певного смислу, піддаються оцінюванню, кваліфікуються як цінності. Отже, виникають нові інтелектуально-емоційні утворення – *оцінні ставлення до правових явищ* [14].

Дослідники підкреслюють необхідність розрізнити поняття "ставлення" і "установка", які в зарубіжній психологічній літературі часто виступають як рівнозначні поняття [14; 18]. Між тим, російська дослідниця Н. Щербакова вказує, що ставлення до права ще не є показником фіксованості правової установки [18]. А. Ратінов пояснює різницю між "ціннісним ставленням" та "установкою" наявністю або відсутністю пускового і рушійного механізму діяльності – вольового компонента. Включення цього компонента призводить до інтелектуально-емоційних вольових утворень –

соціально-правових установок. Соціальні ж установки передбачають не лише здатність особистості сприймати й оцінювати об'єкти, факти соціальної дійсності, зокрема правової, певним чином, а й готовність діяти по відношенню до них у відповідності з цими оцінками [14]. За емпіричного вивчення ставлення до права та правових явищ як оцінного ми можемо спиратися на оцінні судження про вказаний об'єкт, але про включеність переваг того або іншого ставлення у мотиви можливої поведінки за такими показниками судити не можна [14; 18]. Основні деформації правової свідомості лежать переважно у сфері ставлення людей до цінностей, що охороняються правом, соціально-правових установок й ціннісних орієнтацій [14].

А. Ратінов, Г. Єфремова в структурі правосвідомості розрізняють чотири типи оцінних ставлень, а саме: 1) ставлення до права (його принципів, інститутів і норм), 2) до правової поведінки людей, 3) до правоохоронних органів і їх діяльності та 4) до власної правової поведінки [14, с. 87]. Соціологи (А. Гречин [6], В. Щегорцев [17]) вказують на те, що ставлення є цілісним елементом, але в дослідженнях правосвідомості його доводиться розглядати окремо. Це обумовлено структурною складністю і внутрішньою суперечністю конкретної правосвідомості. В нашому дослідженні ми зупинилися на вивченні ставлення саме до чинного права, що регулює правові відносини в нашій державі.

Метою статті є дослідження взаємозв'язку домінуючих цінностей особистості та особливостей ставлення до права та правових явищ у сучасній молоді.

Про ефективність правової соціалізації свідчить рівень сформованості правової свідомості. Дефектність правової соціалізації може виявлятися у заниженій оцінці цінності права (*правовий негативізм*), активному неприйнятті норм права (*правовий нігілізм*), свідомій злочинній поведінці. Д. Безносів диференціював деформоване ставлення до права, виділяючи наступні його форми: критичне, недовірливе ставлення до права, сумніви щодо можливостей правової системи виправити недоліки організації суспільства й поведінки людини (*правовий скептицизм*); визнання влади правової системи в суспільстві, бездумне підкорення законам, в основі якого є незнання останніх, відсутність інтересу до системи права (*правовий конформізм*); свідоме заперечення ролі права в суспільстві, свідоме порушення правових норм, віра у власні сили й можливості перебороти суспільні правові відносини, нав'язати свою волю оточуючим, самому диктувати правила поведінки, не підкорення нормам права, прийнятим у сучасному суспільстві, створення власних правил (*правовий цинізм*); право розглядається як предмет

сліпого поклоніння, приписування закону, праву магичної сили (*правовий фетишизм*); ставлення, основою якого є незнання або недостатнє знання норм права, що спирається на думку про те, що в сучасному суспільстві можна прожити без проблем, не знаючи права і не цікавлячись ним (*правовий інфантилізм*); гіперболізація ролі права в суспільних перетвореннях (*правовий ідеалізм*); тотальне заперечення будь-якої соціальної цінності права і його здатності бути засобом регуляції суспільних відносин (*правовий нігілізм*). Позитивне, адекватне ставлення до права, толерантність людини до правової системи суспільства визначається як *правовий реалізм* [13, с. 214-218].

За своєю суттю, як відмічає В. Циба, нормативна база правознавства є формалізованим нормативним ціннісним соціальним середовищем, яким є суспільство. Сукупність правових нормативних цінностей доповнюється сукупністю решти власне моральних нормативних цінностей, включаючи звички і традиції, вироблені культурою того чи іншого народу [16, с. 203]. Ціннісна система особистості є результатом інтеріоризації цінностей тієї суспільної системи, в якій дана особистість формується. Дослідники вказують, що соціально-правові норми мають бути скоординовані на систему цінностей, що існують у психіці індивіда [15]. Така відповідність має забезпечувати умови дієвості правових норм у суспільстві. Виходячи з цих позицій, можемо припустити, що правові цінності узгоджуються з іншими цінностями в ієрархії цінностей особистості і входять до системи її ціннісних орієнтацій. Правові цінності, швидше за все, узгоджуються з тими цінностями особистості, які є загальноприйнятими в даному суспільстві і відображають соціальну спрямованість людини. Д. Безносів вказує, що ставлення до права спирається на природні базові переконання людини, зокрема віру в справедливість оточуючого світу та цінність власного “Я” [3]. В. Бедь значущою умовою дієвості правових норм називає соціальну орієнтацію особистості як систему її ціннісних ставлень до об’єктів соціальної дійсності. Соціальні орієнтації постають одним із джерел соціальної, у тому числі й правової, діяльності особистості [2]. Соціально-психологічною формою прояву ціннісних ставлень виступають ціннісні орієнтації особистості. Ціннісні настановлення зорієнтовують особистість стосовно законів, правил і норм певної культури.

Методи та організація дослідження. В нашому дослідженні брало участь 300 чоловік молоді: 60 чоловік – працююча молодь, 120 чоловік – студенти вищих навчальних закладів, 60 – учнівська молодь профтехучилищ, 60 чоловік – школярі старших класів загальноосвітніх шкіл.

Для вивчення особливостей ставлення молоді до права як вияву правової свідомості ми використали методику „Ставлення до права” Д. Безносова, яка виявляє вираженість таких типів ставлення до права, як правовий реалізм, правовий скептицизм, правовий конформізм, правовий цинізм, правовий фетишизм, правовий інфантилізм, правовий ідеалізм та правовий нігілізм. Для з’ясування особливостей ціннісних орієнтацій молоді ми застосували “Методику ранжування системи цінностей” С. Шварца та У. Білські, в результаті чого були виокремлені групи соціально залежних цінностей (конформізм, аскетизм, традиціоналізм), соціально автономних (самодостатність, гедонізм, радикалізм), цінності ієрархії (домінування) та рівноправ’я (самостійність, альтруїзм), духовні (духовна гармонія, природна гармонія) та професійні цінності (майстерність, досягнення). Для вивчення ціннісної сфери особистості застосовувалась також методика „Соціальні еталонні змінні” Л. Почебут, яка визначає альтернативні переваги, очікування або схильності до тієї або іншої дії, способу взаємодії. Соціальні еталонні змінні визначають ставлення людини до суспільних норм, інтересів, вимогам; критерії оцінки особистості, що застосовуються в спільноті; ступінь включеності особистості в ситуації взаємодії. Отримані дані були піддані математико-статистичній обробці. Для встановлення зв’язку між пріоритетними цінностями людини та типом ставлення до права вираховувався коефіцієнт кореляції Спірмена.

Аналіз отриманих результатів. Дослідження взаємозв’язку пріоритетних цінностей молоді та типу ставлення до права виявило наявність статистично значущого зв’язку між:

1) “результатом діяльності”, як критерієм оцінки особистості ($r = 0,319$, $p \leq 0,01$), “афективною нейтральністю” ($r = 0,290$, $p \leq 0,01$), “орієнтацією на колектив” ($r = 0,195$, $p \leq 0,01$), “дифузністю” ($r = 0,199$, $p \leq 0,01$), “майстерністю” ($r = 0,187$, $p \leq 0,01$), “традиціоналізмом” ($r = 0,164$, $p \leq 0,05$), “аскетизмом” ($r = 0,154$, $p \leq 0,05$) правовим реалізмом: чим більше виражені вказані цінності в ціннісній системі особистості, тим вищий рівень правового реалізму. Тобто молодь, для якої важлива думка оточуючих, їх інтереси, у якій переважають колективні моральні еталони над індивідуальними, яка має широкий комплекс залученості до соціальної взаємодії, яка цінує продуктивність, компетентність, успішність, акуратність в діяльності, має самоповагу, виражає повагу до батьків, соціального порядку, визнає рівноправність, поважає традиції, суспільні норми демонструє позитивне ставлення до права, визнає його як основного регулятора поведінки в суспільстві, толерантно ставиться до правової системи суспільства;

2) між “афективністю” ($r=0,272, p \leq 0,01$), “універсалізмом” ($r=0,189, p \leq 0,01$), “орієнтацією на себе” ($r=0,158, p \leq 0,01$) та правовим скептицизмом: чим більш значиме місце займають перераховані цінності в структурі ціннісних орієнтацій молоді, тим більш вона схильна виявляти правовий скептицизм у ставленні до права та правових явищ. Тобто, молодь, яка спрямована на задоволення особистих потреб та виявляє байдужість до морального боку стосунків з людьми має критичне, недовірливе ставлення до можливостей правової системи виправити недоліки організації суспільства та поведінки людини;

3) “афективною нейтральністю” ($r=0,363, p \leq 0,01$), “дифузністю” ($r=-0,315, p \leq 0,01$), „орієнтацією на колектив” ($r=0,299, p \leq 0,01$), “гедонізмом” ($r=-0,198, p \leq 0,05$), “соціальною” ($r=0,178, p \leq 0,01$), “результатом діяльності” ($r=0,165, p \leq 0,05$), “конформізмом” ($r=0,143, p \leq 0,05$), “партикуляризмом” ($r=0,137, p \leq 0,05$) і правовим конформізмом: молодь, для якої важлива думка оточуючих, що демонструє готовність до відмови від своїх інтересів заради спільної мети, орієнтована на моральні принципи взаємодії, схильна оцінювати будь-яку особистість на основі її приналежності до тієї ж спільноти, що й вона сама, дотримується офіційно визначених вимог, включена в широкий спектр соціальної взаємодії, тобто суспільно спрямована, схильна виявляти бездумне підкорення законам, визнавати владу правової системи, що не передбачає критичного сприйняття правової дійсності;

4) між “афективною нейтральністю” ($r=-0,266, p \leq 0,01$), “орієнтацією на колектив” ($r=-0,227, p \leq 0,01$), “традиціоналізмом” ($r=-0,220, p \leq 0,01$), “духовною гармонією” ($r=-0,182, p \leq 0,01$), “самостійністю” ($r=-0,197, p \leq 0,01$), “альтруїзмом” ($r=-0,191, p \leq 0,01$), “соціальною” ($r=-0,167, p \leq 0,05$), “універсалізмом” ($r=0,163, p \leq 0,05$), “зрілістю” ($r=-0,160, p \leq 0,05$), “безпекою” ($r=-0,167, p \leq 0,05$), “майстерністю” ($r=-0,154, p \leq 0,05$) та правовим цинізмом: чим менше виражені перераховані цінності, тим вищий рівень правового цинізму. Тобто молодь, яка, з одного боку, демонструє як основні цінності такі, що відображають задоволення власних потреб та інтересів, виявляє зневагу до суспільних традицій, до соціального порядку та справедливості, з іншого, не цінує гармонію внутрішнього світу та взаємин з оточуючими, відповідальність, не вміє прощати, дружбу, любов, вірність, тобто цінності, що характерні для зрілої особистості, свідомо заперечує роль права у суспільстві, виявляє готовність до порушення його норми, намагається нав’язати свою волю оточуючим, диктує свої власні правила поведінки;

5) між “афективною нейтральністю” ($r=0,207, p \leq 0,01$), “досягненням” ($r=0,187, p \leq 0,01$), “універсалізмом” ($r=0,174, p \leq 0,01$), “результатом діяльності” ($r=0,161, p \leq 0,05$), “орієнтацією на себе” ($r=0,143, p \leq 0,05$), “соціальною владою” ($r=0,138, p \leq 0,05$) та правовим фетишизмом: чим більш виражені дані цінності у людини, тим більш вона схильна до правового фетишизму в оцінці права та правових явищ. Такій молоді важливе соціальне визнання, авторитетність, домінування, та водночас з цим для вищезазначених молодих людей не є цінним моральний бік стосунків з людьми, вони дбають про власний благоустрій, захист свого “соціального обличчя”. Така молодь демонструє таке ставлення до права, яке характеризується сліпим поклонінням, приписуванням закону, праву магічного всесилля. Це можна пояснити як тим, що право ними розглядається як єдина можливість досягти власних цілей, не втративши свого обличчя, так і тим, що така молодь при відповіді на питання методики й продемонструвала спрямованість своєї особистості, а саме бути соціально визнаними;

6) між “партикуляризмом” ($r=-0,259, p \leq 0,01$), “самостійністю” ($r=-0,237, p \leq 0,01$), “афективною нейтральністю” ($r=0,219, p \leq 0,01$), майстерністю ($r=-0,192, p \leq 0,01$), “гедонізмом” ($r=-0,176, p \leq 0,01$), “орієнтацією на колектив” ($r=-0,151, p \leq 0,05$), “дифузністю” ($r=-0,148, p \leq 0,05$) та правовим інфантилізмом: чим нижчий рівень вказані цінності займають в ієрархії цінностей молоді, тим вищий рівень правового інфантилізму вона демонструє. Тобто людина, якій притаманні, несамостійність, безвідповідальність, “вузькість” поглядів, орієнтованість на себе, вважає, що в сучасному світі можна спокійно прожити без знання законів, своїх прав і обов’язків, не знає їх і не цікавиться ними. Тобто фактично дана категорія досліджуваних демонструє позицію “дитини” – небажання нести відповідальність за події в своєму житті. Закон і право в цілому пов’язане з відповідальністю, тут же презентується позиція – „незнання звільняє від відповідальності”;

7) між “афективною нейтральністю” ($r=0,283, p \leq 0,01$), “гедонізмом” ($r=-0,230, p \leq 0,01$), “конформізмом” ($r=0,180, p \leq 0,01$), “орієнтацією на себе” ($r=0,164, p \leq 0,05$), “дифузністю” ($r=0,163, p \leq 0,05$), “універсалізмом” ($r=0,148, p \leq 0,05$), “традиціоналізмом” ($r=0,145, p \leq 0,05$), “результатом діяльності” ($r=0,144, p \leq 0,05$), “досягненням” ($r=0,140, p \leq 0,05$) та правовим ідеалізмом: чим більше виражені соціально залежні цінності людини, тим вищий рівень правового ідеалізму вона демонструє. Тобто людина, для якої є важливим відчувати себе приналежною до спільноти, демонструє повагу до традицій, безпеки, соціального порядку та справедливості

як основних цінностей, визнає вплив, владу, авторитетність вважає, що лише правова система здатна здійснити перетворення в суспільстві та поведінці людей, гіперболізує роль права. Ця гіперболізація в даному випадку обумовлена саме гіпертрофованою залежністю від суспільної думки, авторитетів, конформізмом, високою оцінкою соціального порядку, який може бути забезпечений правовою системою;

8) між “досягненням” ($r = -0,203$, $p \leq 0,01$), “традиціоналізмом” ($r = -0,218$, $p \leq 0,01$), “результатом діяльності” ($r = -0,183$, $p \leq 0,01$), “афективною нейтральністю” ($r = -0,153$, $p \leq 0,05$), “природною гармонією” ($r = -0,147$, $p \leq 0,05$), “конформізмом” ($r = -0,143$, $p \leq 0,05$) та правовим нігілізмом: чим менше людина схильна поцінувати соціальне буття і менше залежить від соціального визнання, тим вона більше схильна виявляти правовий нігілізм. Це може бути пояснене тим, що право є соціальним надбанням, а у даних осіб переважають індивідуально спрямовані цінності: самодостатність, особиста автономія, через що будь-яке соціальне надбання ними нівелюється.

Висновки. Аналіз взаємозв'язку особливостей ціннісно-нормативної системи людини та типу ставлення до права показав, що толерантне ставлення до права (правовий реалізм) схильні виявляти досліджувані, у яких пріоритетними є цінності, що виражають спрямованість особистості на взаємодію з іншими, виявляє повагу до традицій та норм суспільства, в якій ця особистість формується, і водночас цінним є власне “Я” (самоповага, гідність).

Деформоване ж ставлення до права пов'язане з переважанням у ціннісній сфері особистості, з одного боку, індивідуалістично спрямованих цінностей, таких, що вказують на бажання домінувати (правовий скептицизм, правовий цинізм, правовий нігілізм); з другого, – таке ставлення виявляють і особи, в яких вищий щабель ціннісної ієрархії займають соціально залежні цінності, які переважають над цінностями власного “Я” (правовий конформізм, правовий фетишизм, правовий інфантилізм, правовий ідеалізм).

Перспективи подальшого дослідження ми вбачаємо у виявленні соціально-психологічних чинників ставлення молоді до права та вироблення комплексної програми попередження формування деформованих ставлень до права та правових явищ.

Список використаних джерел

1. Абдюкова Н. В. Актуальні проблеми правової соціалізації / Н. В. Абдюкова // Проблеми загальної та педагогічної психології. Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / наук. ред С.Д.Максименко. – К., 2006. – Т. VIII, вип. 1. – С. 6-10.

2. Бедь В. В. Юридична психологія: [навчальний посібник] / В. В. Бедь – К.: Каравела; Львів: Новий світ-2000, Магнолія плюс, 2003. – 376 с.
3. Безносос Д. С. Отношение к праву как проявление правового сознания курсантов вузов МВД РФ: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.06 / Безносос Дмитрий Сергеевич – СПб., 2004. – 234 с.
4. Белобородов А. Г. Образ права как смысловой уровень правового сознания и деформация процесса социализации индивида / А. Г. Белобородов // Мир психологии. – 2001. – № 2. – С. 166-177.
5. Васильев В.В. Юридическая психология / В. В. Васильев. – СПб. : Питер, 2000. – 624 с.
6. Гречин А.С. Социология правового сознания: [учеб. пособие для вузов] / А. С. Гречин. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2001. – 256 с.
7. Гулевич О.А. Правосознания и правовая социализация. Аналитический обзор / О. А. Гулевич, Е. О. Голынчик. – М. : Международное общество им. Л. С. Выготского, 2003. – 270 с.
8. Дідук І. Становлення правової свідомості особистості в сучасних соціокультурних умовах / І. Дідук // Соціальна психологія. – 2006. – № 6. – С. 105-114.
9. Еникеев М. И. Основы общей и юридической психологии: учебник для вузов / М. И. Еникеев. – М. : Юрист, 1996. – 631 с.
10. Ефремова Г. Х. Эмпирическое исследование правосознания: реальное содержание и задачи формирования / Г. Х. Ефремова, Н. Л. Гранат // Психологический журнал. – 1988. – Т. 9, № 6. – С.92-101.
11. Овдієнко Л. Н. Мораль і право у структурі соціальних уявлень молоді / Л. Н. Овдієнко // Наукові студії із соціальної та політичної психології: Зб. ст. – К., 2007. – Вип. 12 (15). – С. 199-211.
12. Омельчук І. Структура правосвідомості молоді / І. Омельчук // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні. Матеріали ІХ регіональної науково-практичної конференції. 13-14 лютого 2003 р. – Львів : Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2003. – С.37-39.
13. Почебут Л. Г. Взаимопонимание культур: Методология и методы этнической и кросс-культурной психологии. Психологический журнал. – 2006. – № 6. – С. 105-114.

- логия межэтнической толерантности: [учебное пособие] / Л.Г.Почебут. – СПб. : Изд-во С.-Петербур. ун-та, 2007. – 281 с.
14. Ратинов А. Р. Правовая психология и преступное поведение. Теория и методология исследования / А. Р. Ратинов, Г. Х. Ефремова. – Красноярск : Изд-во Красноярского университета, 1988. – 256 с.
 15. Хазратова Н. Дослідження суб'єктивної легітимності юридичних норм / Н. Хазратова // Психологічні перспективи. – 2003. – Вип. 4. – С. 64-73.
 16. Циба В. Т. Системна соціальна психологія. Навчальний посібник / В. Т. Циба. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 328 с.
 17. Щегорцов В. А. Социология правосознания / В. А. Щегорцов – М. : Мысль, 1981. – 174 с.
 18. Щербакова Н. В. Правовая установка и социальная активность личности / Н. В. Щербакова. – М. : Юридическая литература, 1986. – 128 с.

The article presents the theoretico-psychological analysis of connection between youth people's attitude to law and the characteristics of individual's value orientations. The essence of the youth's attitude to law as the emotional component of legal consciousness is coming to light. Empirical research results of correlation between individual's main values and his attitude to law are also under analysis.

Keywords: legal socialization, legal consciousness, attitude to law, value, value orientations of the individual.

Отримано: 4.03.2010

УДК 159.938.363.7:124.5-057.87

Т.Б.Партико

Термінальні цінності студентів молодших курсів з різним рівнем хронічної втоми

Досліджено термінальні цінності студентів перших–других курсів, які мають різну хронічну втому. З'ясовано, що матеріальні і сімейні цінності найважливішими є для хронічно втомлених студентів. За іншими термінальними цінностями вони не відрізняються від студентів з низькою хронічною втомою. Виявлено, що найменшу роль термінальні цінності відіграють у житті помірно втомлених студентів.

Ключові слова: термінальні цінності, хронічна втома, студенти.

Исследованы терминальные ценности студентов первых–вторых курсов, которые имеют разное хроническую усталость. Установлено, что материальные и семейные ценности самыми важными являются для хронически уставших студентов. По остальным терминальным ценностям они не отличаются от студентов с низкой хронической усталостью. Выявлено, что наименьшую роль терминальные ценности играют в жизни умеренно уставших студентов.

Ключевые слова: терминальные ценности, хроническая усталость, студенты.

Постановка проблеми. Центральним моментом особистісного росту у студентському віці є здатність побудувати власну систему цінностей. Зміст цих цінностей значною мірою залежить від культурного контексту та історичного періоду, в якому живе молодь. Тому для суспільства, яке живе в епоху трансформації, проблема цінностей залишається актуальною.

У психологічних дослідженнях увага, в основному, звертається на ієрархію ціннісних орієнтацій юнацтва (Е. Помиткін, І. Селіванова, Я. Поторій, Є. Научитель, О. Олексюк та ін.), розуміння молоддю тих чи інших конкретних цінностей (І. Селіванова, М. Скок), рівні людських цінностей (Е. Помиткін), цінності студентів у контексті сучасного культурного середовища (О. Андреев, В. Астахова, О. Крючков, Л. Крючкова), динаміку ціннісних орієнтацій (В. Гаврилюк, М. Трикоз). Недостатньо вивченим є питання про залежність студентських цінностей від функціональних станів людини, зокрема від хронічної втоми. Проте відомо, що цей стан може бути спричинений не лише емоційним і фізіологічним дискомфортом або невирішеними повсякденними проблемами, але й таким центральним особистісним конструктом, як ціннісні орієнтації [7]. Ми припустили, що існують відмінності у термінальних цінностях студентів, які знаходяться в стані високої, помірної і низької хронічної втоми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У нашій роботі цінності розуміються як ставлення суб'єкта до явищ, життєвого факту, об'єкта чи суб'єкта і визнання його як важливого у житті людини. Основну увагу ми звернули на термінальні цінності.

Поділ цінностей на два класи (термінальні та інструментальні) запропонував американський психолог М. Рокич [9]. Термінальні пов'язані з переконанням людини у тому, що кінцева мета нашої діяльності варта того, щоби її прагнути. До таких цінностей вчений відносить наявність добрих і вірних друзів, впевненість у собі (внутрішню гармонію, вивільнення від внутрішніх конфліктів і сумнівів), свободу (незалежність і самостійність у судженнях і